

Лекція 17

Юридична регламентація медичної діяльності в Україні. Юридична відповідальність медичних працівників за професійні правопорушення

Лектор

к.м.наук, доцент кафедри патологічної анатомії, ННМІ СумДУ

зав. курсом «Судова медицина. Медичне право України»

Будко Ганна Юріївна

Види поведінки

I Правова поведінка:

- 1) правомірна поведінка;
- 2) протиправна поведінка:
 - а) правопорушення:
 - провина веде за собою стягнення;
 - злочин – це суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання.
 - б) об'єктивне протиправне діяння.

II Неправова поведінка.

Протиправність – це наявність певного відхилення від правил (норм) надання медичної допомоги, порушення суб'єктивного права пацієнта. Протиправність може виражатись як у дії, так і в бездіяльності.

Протиправна поведінка характеризується порушенням норм права.

Ознаки правопорушення:

- 1) суспільна небезпечність діяння (дія чи бездіяльність), що спричиняє шкідливі наслідки чи загрожує спричиненням таких наслідків;
- 2) протиправність діяння;
- 3) винність особи, яка скоїла протиправне діяння;
- 4) деліктоздатність суб'єкта правопорушення;
- 5) покарання і та стягнення.

Осудність фізичної особи – це здатність розуміння характеру своїх дій та керування ними.

Неосудність – це психологічний стан людини, у якому вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану. Цей стан виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Вина – це психічне (внутрішнє) відношення суб'єкта до вчинення певного діяння (дії чи бездіяльності) та його наслідків, виражене у формі умислу (прямий, непрямий) або необережності.

Злочин – це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Залежно від ступеня тяжкості злочину поділяються на: *злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.*

❖ Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

❖ Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

❖ Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

❖ Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Види злочинів, за які медичні працівники можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності:

1. Професійні медичні злочини.
2. Службові медичні злочини.
3. Злочини, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

Професійний медичний злочин – це умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання.

Перелік кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я міститься у розділі II Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти життя та здоров'я особи».

Обставини, що виключають злочинність діяння:

- хвороба самого працівника;
- непереборна сила;
- стан крайньої необхідності;
- відсутність для надання конкретного виду допомоги кваліфікації;
- відсутність необхідних ліків, інструментів для надання медичної допомоги.

Обставини, що виключають злочинність діяння згідно КК України:

- крайня необхідність (ст. 39 ККУ);
- діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42 ККУ).

Крайня необхідність – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронним інтересам з метою усунення загрозової небезпеки, якщо вона у даній обстановці не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж шкода відвернена.

Критерії правомірності крайньої необхідності:

- існує небезпека зазначеним у ст. 39 об'єктам, яка виникла під впливом стихійних сил природи, дії механізмів, поведінки тварин, фізіологічних процесів, які відбуваються в організмі людини, а у деяких випадках - дій або бездіяльності людей, які можуть бути як протиправними, так і правомірними;
- небезпека, що виникла повинна бути наявною, дійсною, тобто вона виникла, існує і ще не минула;
- небезпека за даних обставин не може бути відвернена чи усунута іншим шляхом, окрім заподіяння шкоди;
- особа завдає шкоди, будучи зобов'язаним або вимушеної до цього об'єктивними обставинами;
- заподіяна шкода повинна бути менше, ніж відвернена небезпека.

Діяння, пов'язане з ризиком – це правомірна поведінка (дія або бездіяльність) особи, спрямована на досягнення суспільно корисної мети, при здійсненні якої існує ймовірність настання несприятливих наслідків, у тому числі заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним.

Умови правомірності виправданого ризику

1. Шкода здоров'ю заподіюється для досягнення соціально корисної мети.
2. Ця мета не може бути досягнута звичними засобами, не пов'язаними із ризиком.
3. Шкідливі наслідки при ризику медичний працівник усвідомлює лише як побічний і можливий варіант його дій.
4. Медичний працівник володіє відповідними знаннями та вміннями, що дозволяють попередити настання шкідливих наслідків.
5. Пацієнт та\або його законний представник були поінформовані про стан здоров'я та методи медичного втручання в організм пацієнта згідно з вимогами чинного законодавства.
6. Було отримано інформовану згоду пацієнта та\або його законного представника.
7. Ризик, до якого вдався медичний працівник, заздалегідь не створював загрози для життя інших людей або загрози екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

8. Медичний працівник вжив достатніх, на його думку, заходів для відвернення шкоди для життя і здоров'я пацієнта.

Професійні злочини:

- неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинили зараження особи вірусом ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 131 ККУ);
- розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 132 ККУ);
- незаконне проведення абортів (ст. 134 ККУ);
- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 ККУ);
- незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 ККУ);
- ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 ККУ);
- порушення прав пацієнта (ст. 141 ККУ);
- незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 ККУ);
- порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканини людини (ст. 143 ККУ);
- насильницьке донорство (ст. 144 ККУ);
- незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 ККУ);
- підміна дитини (ст. 148 ККУ);
- незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 ККУ);
- незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 ККУ).

Стаття 139 ККУ. Ненадання допомоги хворому медичним працівником.

Частина 1 ст. 139 ККУ: Ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний згідно встановленим правилам надати таку допомогу, якщо йому відомо, що це може спричинити тяжкі наслідки для хворого,

- карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права посідати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або суспільними роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років.

Частина 2 ст. 139 ККУ: Те ж діяння, що призвело до смерті хворого або до інших тяжких наслідків,

- карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права посідати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або без такого.

Об'єкт даного злочину – це життя та здоров'я людини. Об'єктивно злочин виражається у бездіяльності медичного працівника.

Суб'єкти вчинення злочину: лікар, фельдшер, медична сестра, акушер, працівники служби швидкої допомоги та державної служби медицини катастроф.

Обставини, що виключають злочинність діяння:

- 1) хвороба самого працівника;
 - 2) непереборна сила;
 - 3) стан крайньої необхідності;
 - 4) відсутність для надання конкретного виду допомоги кваліфікації;
 - 5) відсутність необхідних ліків, інструментів для надання медичної допомоги.
- неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 ККУ):

Стаття 140 ККУ. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Частина 1 ст. 140 ККУ: Невиконання або неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків унаслідок недбалого або недобросовісного до них відношення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого,

- карається позбавленням права посідати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той же термін.

Частина 2 ст. 140 ККУ: Те ж діяння, що призвело до тяжких наслідків для неповнолітнього,

- карається обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права посідати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Об'єкт злочину – життя та здоров'я людини. Об'єктивно злочин характеризується: діянням (дією чи бездіяльністю) – невиконанням чи неналежним виконанням медичним чи фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків в наслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення; наслідками у вигляді тяжких наслідків для хворого; причинним зв'язком між вказаним діянням та наслідками.

Суб'єкти вчинення злочину: медичні та фармацевтичні працівники (лікар незалежно від його профілю, особи середнього медичного персоналу), особи, які займаються приватною медичною та фармацевтичною практикою як різновидами підприємницької діяльності.

Види діянь, що кваліфікуються як неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником:

- 1) несвоєчасний або неправильний діагноз захворювання;
- 2) залишення хворого без належного медичного огляду;
- 3) переливання крові іншої групи;
- 4) залишення сторонніх предметів в організмі хворого під час хірургічної операції;
- 5) застосування неправильного лікування;
- 6) недостатній контроль за медичною технікою;
- 7) невиконання медичною сестрою вказівок лікаря щодо застосування до хворого ліків чи процедур.

Службові медичні злочини

Службова особа у сфері медичної діяльності – це особа, яка наділена владними повноваженнями у сфері медичної діяльності, яка здійснює організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції в органах управління охорони здоров'я, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних та інших закладах державної і комунальної систем охорони здоров'я.

Службовий медичний злочин – це злочинне діяння, вчинене службовою особою у сфері медичної діяльності при виконанні службових обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання.

Службові медичні злочини згідно ККУ:

- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 ККУ);
- розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 132 ККУ);
- порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184 ККУ);
- зловживання владою чи службовим становищем (ст. 364 ККУ);
- зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- перевищення влади чи службових повноважень (ст. 365 ККУ);
- перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;
- службове підроблення (ст. 366 ККУ);
- службова недбалість (ст. 367 ККУ);
- незаконне збагачення (ст. 354 ККУ);
- одержання хабара (ст. 368 ККУ);
- пропозиція або давання хабара (ст. 369 ККУ);
- провокація хабара або комерційного підкупу (ст. 370 ККУ).

Хабар – це гроші або інші матеріальні цінні речі, які передаються посадовій особі для її стимулювання діяти в інтересах особи, передає його.

Хабарництво – це суспільно небезпечне явище, що охоплює два нерозривно пов'язаних між собою склади злочину: одержання та пропозиція хабара, а також провокація хабара або комерційного підкупу.

Об'єктом хабарництва є гроші або інші матеріальні цінні речі, або обіцянка здійснити чи навпаки утриматись від певних дій.

Одержання хабара – це одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання або невиконання в інтересах хабародавця або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої йому влади чи службового становища.

Хабарництво службовою особою карається штрафом від 500 до 750 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1 ст. 368)

Великий розмір хабара – це такий, що у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (3 400 грн.).

Особливо великий розміром хабара – це такий, що у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (8 500 грн.).

У чому різниця хабара і подарунка?

Подарунок – річ (гроші, техніка) або нематеріальна цінність (послуга, знижки), що надають безкоштовно або за зниженою вартістю, але держслужбовцям заборонено приймати подарунки у зв'язку з їх роботою. Наприклад, подарунок від пацієнта в результаті успішного лікування заборонений і є хабарем. Також держслужбовцям не можна отримувати подарунки від підлеглих.

Держслужбовцю заборонено отримувати подарунки, вартість яких перевищує 1 900 грн. Загальна вартість декількох подарунків за рік не повинна бути вище 3 800 грн. Перевищення суми хабаром не вважається, але загрожує санкціями для держслужбовця, якщо він не відображає його у декларації про доходи.

Тлумачення терміну «подарунок» міститься у ст. 1 [Закону від 14.10.14 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції»](#) (далі – Закон № 1700):

- **подарунок** – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/отримують безплатно або за ціною, нижчою від мінімальної ринкової;
- **ринкова ціна** – домінуюча на ринку у відповідному часовому відрізку ціна на товар (послуги, роботи). Вона встановлюється безпосередньо на вільному конкурентному ринку під впливом співвідношення попиту і пропозиції.

Категорично забороняється (незалежно від їх вартості): вимагати, просити, одержувати подарунки для себе або близьких осіб від юридичних та фізичних осіб:

- у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні особи, якій вона дарує подарунок.

Дозволено отримувати з певними обмеженнями: якщо такі подарунки відповідають загально визнаним уявленням про гостинність у разі, якщо:

- вартість таких подарунків не перевищує одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановлених на день прийняття подарунка, одноразово, або
- сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня 2014 року, в якому прийнято подарунок (2 481 грн., 1 981 грн.).

Слід мати на увазі, що такі подарунки дозволено отримувати лише за таких умов:

– подарунки отримуються не у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

– особа, яка дарує, не перебуває в підпорядкуванні особи, якій вона дарує подарунок.

Дозволено отримувати подарунки:

- загальнодоступні знижки, товари послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси;
- будь-які подарунки від близьких осіб.

Близькими особами в розумінні Закону України «Про запобігання корупції» є:

– особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі – особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі або (незалежно від зазначених умов)

– чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

КПК України

§ 2. Доказування

Стаття 91. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні

1. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

2. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Стаття 92. Обов'язок доказування

1. Обов'язок доказування обставин, передбачених [статтею 91](#) цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених [частиною другою](#) цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого.

2. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.

Стаття 93. Збирання доказів

1. Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

3. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів

перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому [статтею 220](#) цього Кодексу. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

4. Докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Стаття 94. Оцінка доказів

1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

2. Жоден доказ не має наперед встановленої сили.